

SƏMƏD VURĞUNUN POEZİYASINDA MÜHARİBƏ MÖVZUSU

30-40-cı illər Azərbaycan poeziyasında Xalqın həyatına, mübarizəsinə bağlılıq, mürəkkəb və gərəkli mövzuları zamanın tələblərinə cavab verən keyfiyyətli işləmək həmin dövrdə bütün qələm sahiblərinin aparıcı mövzularından idi. Bu baxımdan S.Vurğun poeziyasının xalqın inamını dolğun, qüvvətli ifadə etməsi böyük sevgilə qarşılanırdı.

Bilsin ana torpaq, eşitsin vətən,
Müsəlləh əsgərim mən də bu gündən!

Bu gün bir süngüdür əlimdə qələm
- deməklə o, təkəcə özünü deyil, qələm və məslək dostlarının fikirlərini ifadə etmiş oldu. S.Vurğun əsərlərində özünün poetik düşüncələrini ümumiləşdirmiş, dövrün ictimai-siyasi fikir və duyğuları səviyyəsinə yüksəltməyi bacarmışdır. Azərbaycan poeziyası müharibə illərində yorulmadan qələm mübarizəsi aparmış, həmişə öz mövqeyində ayıq-sayıq dayanmış, şairin təbircə desək, biganəlik, laqeydlilik əhval-ruhiyyəsi müharibə dövrünün ədəbiyyatına tamamilə yad olmuşdur. Bu dövrdə yaradıcı insanların əsərlərində özünəməxsus məziyyətlər aydın nəzərə çarpırdı. S.Vurğun Böyük Vətən Müharibəsi zamanı bütün dünyanı narahat edən hadisələri özünəməxsus dəst-xətlə canlandırmağa nail olmuş, hadisələrin epik vüsətinə cəhd edərək təsirli lövhələr yaratmış, dövrün dramatik tarixinin real təsvirini vermişdir.

Şair sovet adamının faşizmə nifrətini bildiren, müharibənin qələbə ilə bitəcəyinə inamını ifadə edən “Rəhbəri çağırışı”, “Şəfqət bacısı”, “Qəhrəmanın hünəri” kimi şeirlərini yazmışdır. “Şəfqət bacısı” şeirində o, ana və bacılarımızı səngərlərə, igid əsgərlərə kömək etməyə, vətəni qorumağa çağırırdı.

S.Vurğun şeirlərinin bir çoxunda ön cəbhədə vuruşan döyüşçülərin obrazını, qələbə əzmini tərənnü etmişdir. O, poetik həssaslıq və siyasi sayıqlıq nümunəsi göstərərək 30-cu illərin sonlarında faşizm taununun çox sürətlə yayıldığını həyəcanla bildirir, onun qarşısını almağa çağırırdı.

Vətən və vətənpərvərlik mövzusu müharibə illərində bütün yaradıcı ziyalılarımız kimi şairlərin də, gözələri önündə indiyədək görünməmiş yeni bir sevgilə tərənnüm edilmişdir.

Bu baxımdan, “Azərbaycan” şeiri Vətənin canlı, dolğun, lirik obrazını yaratmaq baxımından S.Vurğun poeziyası üçün daha səciyyəvi idi.

*El bilir ki, sən mənimsən,
Yurum, yuvam, məskənimən,
Anam, doğma Vətənimdən!
Ayrılarımı könül candan ?*

Azərbaycan, Azərbaycan!

Müharibə illərində Vətən şairin poetik düşüncələrinin başlıca predmeti, vətənpərvərlik duyğusu isə döyüşçü surətlərinin əsas keyfiyyətlərindən idi. Bu baxımdan “Vətən” şeiri S.Vurğunun müharibə dövrü poeziyasının ən qiymətli nümunələrindəndir:

*Gəl çıxmaq cəbhəyə, əmr edir Vətən,
Sən də, bu meydanda kükrəyib çağla!
Düşmənin gülləsi dəyşə sinəmdən,
Mehriban əlinlə yaramı bağla!
Həyat verəcəkdir bizə dərmanın,
Əlinlə yazılsın hökmü zamanın...*

Şair hadisənin lirik dərkini yüksək sənetkarlıqla verməyə nail olmuşdur. Onun nəzərində hər bir qurulu ev, hər bir şəhər insan əli ilə kamala yetmiş bir əsərdir. Minlərlə belə əsərin yanıb külə dönməsi onun varlığını sarsıdır. Müharibənin gətirdiyi bəlalardan bütün ağırlığını S.Vurğun şeirlərində ürək yanğısı ilə ifadə etmişdir.

Xeyrin qələbəsinə dərin inamdan ruhlanan şair odlar içərisində məhv olanlara müraciətlə onların intiqamının yerdə qalmayacağını söyləyir.

Azərbaycan poeziyası müharibənin sonrakı mərhələsinin – dirçəlişin, quruculuğun siyasi, ictimai və ədəbi həyata gətirdiyi yeniliklərə biganə qala bilməzdi. Müharibə dövrünün ilk mərhələsində vətənin müdafiəsinə çağırış ruhlu əsərlər yer alsada, ikinci mərhələdə poeziyanın aparıcı qolunu lirika təşkil edirdi.

Müharibə dövrü yaradıcılığında S.Vurğun xalq qəhrəmanlarının obrazlarına tez-tez müraciət edirdi. Bu, şairin romantik poeziyasının ümdə prinsiplərindən biri idi. Güclü vətənpərvərlik meyli Səməd Vurğunun şeirlərindəki ideya istiqamətində aydın duyulan bir keyfiyyət idi, həmçinin obrazların xarakterində, poetikada, vəznin mühüm növlərində səciyyəvi bir əlamət olaraq meydana çıxırdı. Bu isə öz növbəsində onun əsərlərinin daha tez dərk edilməsində başlıca amil olmuşdur.

Müharibə dövrü Azərbaycan poeziyasında özünü göstərən yaradıcılıq təmayüllərindən biri fəlsəfi aspektdən yazılmış şeirlərdir. Səməd Vurğun ədəbiyyatımıza öz əsərləri ilə yeni incilər gətirərək deyirdi: - “Mən bütün əsərlərin, hər şeydən əvvəl, mənə gözəlliyi qarşısında pərəstiş etmişəm. Çünki heç bir gözəlliyin ömrü mənə gözəlliyinin ömrü qədər uzun ola bilməz”. Daha sonra Səməd Vurğun haqlı olaraq qeyd etmişdir ki, “Əsrimiz — böyük mənalar əsridir. Belə bir əsrin ədəbiyyatı da mənalar ədəbiyyatı olmalıdır”.

Maraqlıdır ki, müxtəlif illərdə Azərbaycan tənqidində və ədəbiyyatşünaslığında

şairin əsərləri bəzən təriflənib bər-bəzəkli ifadələrlə göyə qaldırılmış, bəzən, demək olar ki, eyni dərəcədə tənqid olunub alt-üst edilmişdir. Şairin ümumi bədii yaradıcılığında mövqeyini müəyyənləşdirən, nəhayət, bu şeirləri rəğbətlə qarşılayan, lakin onların məqsəd və vəzifələrini yanlış şərh edən tənqidçilər də az olmamışdır.

Səməd Vurğun yaradıcılığının özünəməxsus cəhətlərindən birini əks etdirən fəlsəfi şeirləri onun fəaliyyətinin böhranlı vəziyyəti kimi qeyd edilmişdir. Böyük Vətən Müharibəsinin ilk günlərindən sənət dostları kimi heç bir ciddi yaradıcılıq böhranı keçirmədən, əlində süngü sandığı qələmi ilə vuruşmuş, çağırış ruhlu şeirlərdən başlamış poemaya, mənzum dramada, poetik yaradıcılığın demək olar ki, bütün formalarında əsərlər yazmışdır.

1942-ci ildən etibarən Azərbaycan poeziyasında müharibənin konkret fakt və hadisələrinə həsr edilən xırda şeirlər, çağırış ruhlu əsərlər tədricən azalmağa, sözün geniş mənasında lirika, ədəbi prosesdə özünün layiq olduğu yerini tutmağa başlamışdır. Bu zaman idrakın və güclü bədii ümumiləşdirmənin məhsulu olan fəlsəfi şeirin də bir sıra maraqlı nümunələri yaranmışdır. Həmin şeirlərdə yalnız müharibə səhnələrinin konkret hadisə və lövhələrindən, döyüşlərin tək-tək iştirakçılarından, onların xarakterindəki bu və ya digər səciyyəvi əlamətlərdən deyil, bütünlükdə Böyük Vətən Müharibəsindən, bəşər tarixində onun törətdiyi hesabagəlməz dəhşətlərindən, insan şüurunun, insan iradəsinin müştəşkil bir qüvvə kimi bu faciə ilə üz-üzə durub ona qalib gəldiyindən bəhs olunurdu.

Müharibə dövrü poeziyasında poema bir janr kimi zəifləmişdir. Meydana gələn poemalarda şairlər tarixin uzaq hadisələrinə nəzər salır, insanın böyük arzularını, zəka və qüdrətini, yaradıcı əməyini tərənnüm etməklə oxucularda faşizmin dağıdıcı xislətinə nifrət hissini daha da dərinləşdirməyə çalışırdılar.

1941-1945-ci illər Azərbaycan poeziyasının müəyyən qüsurlu və zəif cəhətləri də olmuşdur. Müharibənin ilk aylarında dərc edilən bir sıra şeirlərdə sözcülüyə qapılmaq, təsvir olunan hadisə və predmetin mahiyyətinə lazımsız nüfuz etməmək halları da olmuşdur...

İftixarla deyə bilərik ki, müharibə dövrü ədəbiyyatında ən öndə gedən yazarlarımızdan olan Səməd Vurğun poeziyası 110 ildən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq öz aktuallığını və müasirliyini bu gün də qoruyub saxlamışdır.

Ədalət RƏSULOVA.